

UDK 616-053.2
613.95
COBISS.SR-ID 53946889

ЗАШТО И КАДА ЈЕ ВАЖНА ПРИМЕНА СТАНДАРДИЗОВАНИХ УПИТНИКА "AGES & STAGES QUESTIONNAIRES" (ASQ-3)-"УЗРАСТИ И РАЗВОЈ ДЕТЕТА", ЗА ПРОЦЕНУ И ПРАЋЕЊЕ РАЗВОЈА ДЕЦЕ У РАНОМ ДЕТИЊСТВУ?

Драгана Лозановић (1), Марица Милидраг (1), Радован Богдановић (1), Љиљана Сокал Јовановић (1), Марина Виденовић (2), Ивана Степановић Илић (2)

(1) УДРУЖЕЊЕ ПЕДИЈАТАРА СРБИЈЕ; (2) ИНСТИТУТ ЗА ПСИХОЛОГИЈУ, ОДЕЉЕЊЕ ЗА ПСИХОЛОГИЈУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Сажетак: У педијатријској примарној здравственој заштити једна од основних активности је превенција болести и стања која угрожавају квалитет живота детета и његово свакодневно функционисање у окружењу. Према подацима у свету око 17% деце има неке развојне тешкоће, а тек код 50% њих оне се открију пре пре поласка у школу. Циљ процене развоја је систематично и прецизно рано откривање одступања од нормативног развоја, правовремено предузимање одговарајућих интервенција, као и отклањања или ублажавања поремећаја. Истраживања су показала да је употреба инструмената повећала рано откривање развојних кашњења или поремећаја у развоју (на овај начин открива се 70-80% деце код које постоје развојни проблеми) и дала могућност за рану примену интервентних мера. Сет од 21 упитника Ages & Stages Questionnaires ASQ-3, се користи више од 30 година у свету за скрининг и евалуацију развоја деце посматрањем начина на који деца напредују у важним областима као што су говор, физичка способност, социјалне вештине и вештине решавања проблема све деце узраста од 2 месеца до 5,5 година. Попуњавају га родитељи и враћају професионалцима, а они даље врше процену на основу јасног упутства о поступку уписивања резултата по доменима развоја, бодовања (графички и табеларно) тумачења и саопшавања, као и за обуку родитеља да стимулишу развој кроз игру, тј. како и шта да даље раде са дететом родитеља да стимулишу развој кроз игру, тј. како и шта да даље раде са дететом. У претходних десет година Удружење педијатара Србије, заједно са партнерима, залаже за свеобухватну процену и праћење развоја деце употребом валидних инструмената у оквиру превентивних педијатријских прегледа. Низом пројеката у овој области, едукацијом педијатара и сарадника, применом у пракси, тестиран је и адаптиран а у 2019. години и стандардизован упитник ASQ-3, под називом „Узрасти и развој детета“ (УРД).

УВОД

У педијатријској примарној здравственој заштити једна од основних активности је превенција болести и стања која угрожавају квалитет живота детета и његово свакодневно функционисање у окружењу. Према подацима у свету око 17% деце има неке развојне тешкоће, а тек код 50% њих оне се открију пре пре поласка у школу [1]. То би значило да данас у Србији има 60 000 деце са развојним ризицима и сметњама. Подаци о ситуацији у Србији, добијени током стандардизације упитника „Узрасти и развој детета“ - УРД током 2019. године, указују да је за 8-13% деце потребно стално праћење у неком домену развоја, 4-5% деце је потребно упутити на детаљно испитивање, као и да 16,5% деце не живи у развојно подстицајној средини [2]. Ако се не чини ништа на нивоу друштва да се преваленција заостајања у развоју смањи на 15% или ниже и ако се заостајање у развоју не решава путем предшколског образовања и патронаже, трошкови су неколико пута виши од актуелних издвајања већине држава за здравство, односно образовање [2]. На нивоу појединца, 43% деце која су у ризику не остваре свој развојни потенцијал и вероватно ће као одрасли изгубити 26% просечних годишњих прихода, што има за последицу сиромаштво [3]. Стога су процеси процене, праћења и подршке развоју сваког детета у фокусу рада педијатријске службе.

Циљ процене развоја

Циљ процене развоја је систематично и прецизно рано откривање одступања од нормативног развоја, правовремено предузимање одговарајућих интервенција, као и отклањања или ублажавања поремећаја [4]. Процена развојног постигнућа и узраста развоја је упоређивање, нормирање развојних постигнућа у односу на узраст у коме се одређена понашања испољавају у развоју здравог детета, које живи у адекватним (стимулативним) срединским условима тј. упоређивање понашања испитиваног детета са типичним (очекиваним, нормативним, уобичајеним) понашањима која се јављају у развоју здравог детета [5].

Како би се ови процеси одвијали на задовољство деце, родитеља, и самих стручњака, савремени педијатри се не могу ослонити само и искључиво на стручан али недовољно систематичан клинички преглед, већ је потребно да додатно користе информације које им могу обезбедити разни алати у виду упитника, тестова и скала. Уз њихову помоћ се за краће време добија свеобухватнији увид у способности детета и стање здравља, а ако постоје и мања одступања и кашњења у развоју, она се рано откривају и помоћ здравствених радника и сарадника стиже на време, када је и најефикаснија [3].

Резултати истраживања

Истраживања су показала да је употреба инструмената повећала рано откривање развојних кашњења или поремећаја у развоју (на овај начин открива се 70-80% деце код које постоје развојни проблеми) и дала могућност за рану примену интервентних мера. Употреба инструмената елиминира неконтролисане ефекте личних и субјективних стандарда и смањује неуједначености стандарда које примењују различити процењивачи [6]. Поновљеном применом појединих инструмената могуће је пратити резултате.

Сет од 21 упитника Ages & Stages Questionnaires ASQ-3, се користи више од 30 година у свету за скрининг и евалуацију развоја деце посматрањем начина на који деца напредују у важним областима као што су говор, физичка способност, социјалне вештине и вештине решавања проблема све деце узраста од 2 месеца до 5,5 година [7]. Попуњавају га родитељи и враћају професионалцима, а они даље врше процену на основу јасног упутства о поступку уписивања резултата по доменима развоја, бодовања (графички и табеларно) тумачења и саопшавања, као и за обуку родитеља да стимулишу развој кроз игру, тј. како и шта да даље раде са дететом [8].

У претходних десет година Удружење педијатара Србије, заједно са партнерима, залаже за свеобухватну процену и праћење развоја деце употребом валидних инструмената у оквиру превентивних педијатријских прегледа.

Стандардизован упитник ASQ-3-„узрости и развој детета“ (УРД)

Низом пројеката у овој области, едукацијом педијатара и сарадника, применом у пракси, тестиран је и адаптиран а у 2019. години и стандардизован упитник ASQ-3, под називом „Узрасти и развој детета“ (УРД). После стандардизације и уноса наших граничних вредности, српска верзија одобрена је од аутора оригиналног ASQ-3, и налази се на порталу издавача (<https://brookespublishing.com/product/asq-3/>). Удружење је припремило и стручно-методолошко упутство уз српску верзију упитника УРД са описом његовог коришћења као скрининга [8]. Коришћени су наши резултати и препоруке Америчке академије за педијатрију за избор три узраста у којима је потребно свој деци у Србији урадити универзални скрининг, коришћењем српске верије стандардизованих упитника УРД-3 на узрастима:

- 10 месеци (узрасни период од 9 месеци и 0 дана до 10 месеци и 30 дана) или 12 месеци (ако није спроведено у 10. месецу)
- 18 месеци или 24 месеци (ако није спроведено у 18. месецу)
- 30 месеци или 36 месеци (ако није спроведено у 30. месецу).

Циљани скрининг (у било ком узрасту, независно од наведених узраста) може се обавити када лекар, родитељ или други професионалац близак детету изражава забринутост за развој детета или је дете изложено вишеструким ризицима који би могли да угрозе развој [9]. Наша истраживања приликом стандардизације овог инструмента указују да би било пожељно урадити скрининг и у узрасту 48 и 60 месеци [10].

Разлози зашто је УРД препоручен код нас као инструмент за универзални скрининг развоја и зашто се залажемо за његову примену лежи у његовим предностима: једноставан је за примену - садржи задатке из свакодневног живота детета и лако се може проверити; усмерен је на оно што дете може да уради; садржи низ пратећих материјала за стручњаке и родитеље (Подстицајне активности); укључује и оспособљава родитеље за праћења и подстицање развоја детета. Упитник УРД може да помогне да се открију таленти детета, као и све области у којима је детету можда потребна помоћ. Попуњава га родитељ или старатељ детета. На овај начин се повећава компетентност и самопоуздање родитеља, а напредак детета потврђује осећање да успешно остварују своју родитељску улогу [11]. Наша искуства током примене и током истраживања у процесу стандардизације потврђују да су и у нашој средини родитељи заинтересовани за овај вид заједничког праћења развоја деце [2].

Поред изнетог, значајни разлози леже у чињеницама да је у Уредби о Националном програму за унапређење развоја у раном детињству јасно дефинисана потреба увођења инструмената у свакодневну праксу педијатара и тимова у развојним саветовалиштима домова здравља, а као скрининг за целу популацију препоручени су стандардизовани упитници УРД [12]. Осим тога, преко 240 педијатара, 250 педијатријских сестара, патронажних сестара, и бројни здравствени сарадници већ су обучени на курсевима Удружења педијатара Србије и партнера. Педијатри су га применили као скрининг код преко 13 000 деце у Србији. Обављена је и едукација будућих едукатора за целу територију Србије. Очекује се да ће у наредном периоду они обучити колеге у својим окрузима. Не мање важно је да упитник веома добро прихваћен и од стране родитеља [13].

ЗАКЉУЧАК

Изнете чињенице о скринингу, о значају примене стандардизованог инструмента за праћење развоја, упитника УРД, довољни су разлози да се он уведе у свакодневни превентивни рад педијатара. Да би се у пракси применио за скрининг развоја у раном детињству, сви педијатри би требало да се обуче и да се обезбеди довољан број кадрова, педијатара и медицинских сестара за његову примену, као и да то буде обавезујуће, допуном одговарајућих правилника. Потребно је да се од носиоца права обезбеди права коришћења и набави довољан број примерака Српске верзије упитника УРД, сваке године.

Литература:

1. Лозановић Д, Радивојевић Д: Подршка узајамном односу породице и детета у раном детињству. Водич за здравствене раднике и сараднике у примарној здравственој заштити. Удружење педијатара Србије, Београд, 2017; 41-50.
2. Виденовић М., Степановић Илић И., Лозановић Д. Шта смо сазнали стандардизацијом упитника Узрости и развој детета. У: Зборник предавања 23. семинара Педијатријске школе Србије. Београд; 2021. Доступно на: www.udruzenjepedijatara.rs. преузето 22. 7. 2021.
3. Лозановић Д, Виденовић М, Степановић Илић И. Стандардизовани упитник „Узрасти и развој детета“: ка успешној примени у раду педијатара у Србији. У: Богдановић Р, Радловић Н. Зборник предавања 23. семинара Педијатријске школе Србије. Београд, 2021; Доступно на: www.udruzenjepedijatara.rs. преузето 22. 7. 2021.
4. Миков А, Лозановић Д. Инструменти за процену и праћење развоја деце до пет година. У: Богдановић Р, Радловић Н. (канцеларија): Зборник радова 20. семинара Педијатријске школе Србије. Београд, 2017; 7-15.
5. Лозановић Д, Радивојевић Д: Подршка развоју деце у раном детињству: Инструменти за процену развоја. Удружење педијатара Србије, Београд. 2013.
6. Kliegman RM, St Geme JW, Blum NJ, et al. Nelson Textbook of Pediatrics, 21st ed. Elsevier Saunders, 2019.
7. Squires J, Farrell J, Clifford J, et al. ASQ and ASQ: SE Training Materials by. Paul H. Brookes Publishing Co; 2007. Доступно на: <http://products.brookespublishing.com/ASQSE-2-Users-Guide-P851.aspx>, преузето 2.5.2021.
8. Сокал Јовановић Љ, Милидраг М, Лозановић Д. Tim Projekta "Standardizacija upitnika Ages & Stages-3/Uzrasti i razvoj deteta". Стручно-методолошко упутство за примену упитника "Узрасти и развој детета". Доступно на: www.udruzenjepedijatara.rs. преузето 22. 7. 2021.
9. Лозановић Д. Праћење и процена развоја деце у раном детињству. У: Богдановић Р, Радловић Н.: Педијатрија, уџбеник за последипломско усавршавање лекара, II допуњено издање.
10. Виденовић М, Рајић М, Степановић Илић И. и сар. Стандардизација инструмента ASQ-3 за скрининг развоја мале деце у оквиру пилот пројекта система ране интервенције у Србији. Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Београд. 2019.
11. Small W. J., Hix-Small H. Examining developmental monitoring and screening in LMICs. Pediatric News, PM: Доступно на: <https://www.mdedge.com/pediatricnews/article/170112/mental-health/examining-developmental-monitoring-and-screening-lmics?print>. Преузето: 7.12.2020
12. Влада Републике Србије. Уредба о Националном програму за унапређење развоја у раном детињству. Сл. Гласник РС 22/16, 2016.
13. Лозановић Д. Зашто се залажемо за примену стандардизованог упитника "Ages & Stages Questionnaires"(ASQ-3) – „Узрасти и развој детета“?. У-. Зборник радова: 50. јубиларни Педијатријски дани Србије. Ниш, 2021.